

Muinsuskaitseameti eripreemiad teadustööde riiklikul konkursil

2019. aastal tunnustas Muinsuskaitseamet Eesti Teadusagentuuri korraldataval üliõpilaste teadustööde riiklikul konkursil kahte magistritööd:

- Lembi Anepaio „Baltisaksa aadlidaamid ja vaesus“ (Tartu Ülikool);
- Varje Õunapuu „Injekterimismörtide hindamine ja kasutus Põide Maarja kiriku näitel“ (Eesti Kunstiakadeemia).

Allpool teevad autorid oma tööst kokkuvõtte.

Vaene, aga ikka daam

Lembi Anepaio

Magistritöö eesmärk oli uurida baltisaksa aadlidaamide sattumist vaesusesse ja vaesuspiirile Liivi- ja Eestimaa kubermangus. Vaatlesin naiste vaesuse tagamaid, naiste strateegiaid ja meetodeid kitsikusega toimetulemiseks ning ühiskondlikku suhtumist naiste vaesuse probleemi.

Soovisin luua senisest tõepärasema pildi aadlisoost naistest, keda on nähtud homogeenne massina, ilusates kleitides pereemadena, kellel puudusid muud mured peale prae ja kleidiatlassi valimise. Laiemas mõttes on magistritöö vajalik, et näidata naiste emantsipatsiooni arenemist kohalikes oludes, kui reeglid, mille järgi oli sajandeid elatud, ei toiminud enam.

KITSIKUSE TAGAMAAD

Aadlisoost naiste vaesuse põhjused jagunesid sotsiaalsed ja juriidilisteks. Aadlidaamide puhul oli kitsikus seisusesisene: naised olid vaesed teiste enda seisusest inimestega võrreldes, kuid mitte talupoegadega võrreldes.

Vaesuse riskirühma kuulusid põhiliselt vallalised naised, lesed, orvid ja puudega naised. Kitsikusse sattumist soodustas perede harjumus kasutada majanduslikke ressursse poegade harimiseks või jätta pärandus poegadele.

Tihti tehti seda tütarde hariduse ja kaasavara arvelt, mis vähendas nende lootust abielluda, abiellumine oli aga naiste peamine võimalus enda tulevik kindlustada.

Eeldati, et pojad peavad ülal ka oma õdesid või emasid. Enamasti löid pojad endale perekonna ja raha läks uuele perele, mitte õdede toetuseks. Seetõttu tuli naistel, kes ei saanud enda toimetulekut abielu kaudu kindlustada, leida muid lahendusi. Nad üritasid leida mitu sissetulekuallikat, kuna ühest tavaliselt ei piisanud.

NAISTE VALIKUD

Naiste üks võimalus oli astuda stifti. See kujutas endast vähem või rohkem suletud asutust, mis oli mõeldud pakuma neidudele ja naistele viisakat elupaika aastateks, vajaduse korral nende elu lõpuni.

Stiftide põhikirjade järgi muutus nende sihtrühm aja jooksul. Näiteks Vinni stifti põhikiri aastast 1783 sätestab, et see on mõeldud eelkõige teismelisele aadlisoost neidudele, kel pole muidu võimalik seisusekohaselt elada ja haridust saada. Oriküla stift oli 1911. aastast pärit põhikirja järgi mõeldud naistele alates 40. eluaastast. Sellest vanusest peale oli tõenäosus, et naine abiellub ja saab kindla elujärje, äärmiselt väike. Stifti kandideerijal pidi olema õige sugukondlik taust, iseloom ja varaline seis.

1. Lembi Anepaio

Aadlinaiste vaesuse kui nähtuse puhul oli probleemi keskmes esiteks nende sugu ja teiseks seisus. Ühiskond kasutas mõlemat tegurit, õigustamaks neile kehtivaid piiranguid, kitsendusi ja eelistusi.

Teine levinud viis oli taotleda rahalist toetust ehk legaat. Legaat oli rahaline annetus, leidus rohkelt perekonnalegaate. Neist ei piisanud tegelikult äraelamiseks ning neid ei antud esmajärjekorras mitte varatutele naistele, vaid taas meestele.

Vähe levinud võimalus oli teenida endale tööga elatist. Aadliseisusest naiste haridus ei olnud üldjuhul mõeldud elukutse omandamiseks. 19. sajandi esimesel poolel sündinud naised eelistasid teenida elatist käsitööga, 19. sajandi teisel poolel sündinud naised valisid pigem guvernandi elukutse. Aadlidaamidele peeti sobilikuks saada ka diakooniaõeks või stifti eestseisjannaks (ehk juhatajaks). Eestseisjanna kohti oli väga vähe, muud tööd aga ei taganud korralikke sääste.

Üldjuhul ei tunnistanud avalikkus aadlinaiste kitsikust, kuid 19. sajandi teise poole ajaleheartiklid näitavad, et ühiskonnas arutleti naiste hariduse ja vallaliste naiste rohkuse üle. Süüd nähti kas halvas õnnes või põhiliselt naistes endis, kui nad ei soovinud omaks võtta vallalise tante rolli.

JÄRELDUSED

Aadlinaiste vaesuse kui nähtuse puhul oli probleemi keskmes esiteks nende sugu ja teiseks seisus. Ühiskond kasutas mõlemat tegurit, õigustamaks neile kehtivaid piiranguid, kitsendusi ja eelistusi. Ühelt poolt tekitas ühiskond sel moel probleemi ja teiselt poolt ei lasknud naistel endal seda lahendada. Süsteem, mis pakkus naistele vähe võimalusi ise enda sissetulekut mõjutada, jätkas seisuslikkuse ja patriarhaalsuse nõuetega. Muutuvas maailmas polnud sel viisil jätkatamine kaugemas perspektiivis jätkusuutlik.

Tööga saab lähemalt tutvuda veebilehel <https://bit.ly/2LNwYTO>.

2. Elisabeth von Wahl 1891. aastal Vinni stifti saalis õpetajatele ja kaasõpilastele klaverit mängimas. Foto Jakob Livenstroem, Rahvusarhiiv

Injekteerimismörtide hindamine ja kasutus Pöide Maarja kiriku näitel

Varje Õunapuu

Magistritöös uurisin ajaloolise krohvi kinnitamiseks mõeldud injekteerimismörte, et leida sobivad materjalid Pöide Maarja kiriku siseviimistluskrohvi ja koos sellega keskaegsete maalingute säilitamiseks. Eesmärk oli valmistada segu, mis sobib lahtiste fragmentide kinnitamiseks ja suuremõõtmeliste tühemike täitmiseks, kuna just need on valdavalt kahjustused, mis kiriku krohvidel esinevad.

Vajadus sellise uurimuse järele oli olemas juba varem, kuid valdkonna spetsiifilisuse ja erialainimeste nappuse tõttu ei olnud Eestis veel selleni jõutud. Uurimistöö teema arenes välja järk-järgult, tingituna Pöide kiriku krohvide avariilisest seisukorrast.

INJEKTSIOONIMEETOD

Krohvi kui originaalsubstantsi iga ruutmeeter on kirikus väga väärtuslik, mistõttu on kinnitamist vajava krohvi pindala suur. Mida teha olukorras, kus krohv on suurte aladena müürist irdunud (enamasti 2–5 cm võrra), liigub ja on allakukkumise äärel? Otsustasime koos konserveerimismeeskonnaga kasutada tänapäeval levinud injektsioonimeetodit: suuremad tühemikud täidetakse ja liikuvad krohvitudid kinnitatakse spetsiaalse injekteerimismördiga, mis süstitakse läbi vooliku krohvitudi taha. Vajaduse korral toestatakse krohv injekteerimisseguga lisamise ja esmase kuivamise ajaks.

MÖRDI VALIK

Mördile kehtivad kindlad kriteeriumid, mis tagavad selle efektiivsuse. Segu peab olema süstitav ja voolama hästi, kivistuma CO₂-vaeses keskkonnas, olema võimalikult väikese mahukahanemisega ja sisaldama võimalikult vähe vees lahustuvaid sooli. Samuti peab segu olema originaalkrohvi sarnaste füüsikaliste ja mehaaniliste omadustega. Materjalide sobivus on tähtis tegur, kuna tagab tehtud töö kestvuse. Üks võimalus on kasutada valmissegusid, mille tootjaid on turul palju, kuid kommertstoodete omadused ei ole alati vastavuses ajaloolise krohvi omadustega.

Uurimistöö ühe osana mõõtsin originaalkrohvi ja mördisegude survetugevust, tihedust ja vee kapillaarset imendumist, et andmeid omavahel võrrelda. Kogutud andmestiku põhjal oli võimalik kontrollida, kas injekteerimismörtide omadused on Pöide kiriku krohvi sarnased. Eesmärk on säilitada originaaliga sama või pisut väiksem elastsus ja tihedus, kuid taastada krohvi ja müüri vahel hea nake. Seetõttu tulebki tagada, et segu vastaks ülalpool mainitud tõhususe kriteeriumitele. Kokkuvõttes võtsime koos töö juhendajatega eesmärgi töötada välja segu, mis on kommertstoodetest sobivam ja majanduslikult soodsam.

3. Injekteerimismörtide voolavuse katsetamine krohvipaneelil. Foto Varje Õunapuu

Injekteerimissegude retsepti koostamiseks katsetasin laboris 41 segu: neist kuus olid valmissegud ja ülejäänud isevalmistatud mördi variatsioonid. Katsete abil selgitasin välja, milliseid lisaaineid mördis kasutada ja millised on juba kivistunud segude omadused. Tulemuste põhjal valisin välja kolm sobivaimat retsepti, mida hiljem katsetasin objektidel.

Magistritöö valmis Pöide kiriku näitel, kuid injekteerimissegude sobivust kasutada ka teistel objektidel. Olen sama retsepti kasutanud ka Padise kloostri kiriku ajalooliste krohvide kinnitamisel. Julgustan konservatoreid magistritöös pakutud injekteerimissegusid katsetama ja vajaduse korral edasi arendama.

Olen tänulik, et mul oli võimalus teemasse süveneda ning teha koostööd niivõrd kogunud ja inspireerivate juhendajatega nagu Jan Vojtěchovský ja Karol Bayer Tšehhist Pardubice ülikooli restaureerimisteaduskonnast.

Töoga saab lähemalt tutvuda veebilehel <https://bit.ly/2si1Wf8>.

4. Varje Õunapuu